

آینده پژوهی در برنامه ریزی شهری

با تکیه بر توسعه پایدار شهری

نویسندگان:

دکتر سجاد معین فارسانی

مهندس سید ابوالقاسم فاضل چهارمحالی

مهندس محمد شکرپان

سرشناسه	:	معین فارسانی، سجاد، ۱۳۴۳-
عنوان و نام پدیدآور	:	آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی شهری با تکیه بر توسعه پایدار شهری / نویسندگان سجاد معین فارسانی، سیدابوالقاسم فاضل چهارمحالی، محمد شکریان. تهران: انتشارات علم و دانش، ۱۴۰۰.
مشخصات نشر	:	۱۳۹ ص.
مشخصات ظاهری	:	۹۷۸-۶۲۲-۷۵۳۸-۶۹-۴
شابک	:	فیبا
وضعیت فهرست نویسی	:	کتابنامه: ص. ۱۱۹.
یادداشت	:	شهرسازی -- آینده‌نگری
موضوع	:	City planning -- Forecasting توسعه پایدار شهری -- آینده‌نگری Sustainable Urban development -- Forecasting آینده‌پژوهی Forecasting -- Study and teaching
شناسه افزوده	:	فاضل چهارمحالی، سیدابوالقاسم، ۱۳۵۶-
شناسه افزوده	:	شکریان، محمد، ۱۳۷۴-
رده بندی کنگره	:	HT۱۶۶
رده بندی دیویی	:	۳۰۷/۱۲۱۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۶۹۵۲۹۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیبا

نام کتاب • آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی شهری با تکیه بر توسعه پایدار شهری
مولفان • سجاد معین فارسانی، سیدابوالقاسم فاضل چهارمحالی، محمد شکریان.
ناشر • علم و دانش
نوبت چاپ • اول، ۱۴۰۱
لیتوگرافی / چاپ / صحافی • توس / عطاء / زنوز
تیراژ • ۵۰۰ جلد
قیمت • ۱۲۰ هزار تومان

آدرس: تهران، میدان انقلاب، بین خیابان اردیبهشت و ۱۲ فروردین پاساژ اندیشه، طبقه همکف

تلفن: ۶۶۴۱۵۴۵۹-۶۶۴۱۵۴۶۰ موبایل: ۰۹۱۲۳۵۸۷۶۰۵

ایمیل: teymori_۱۳۵۵@yahoo.com

سایت: www.elmo-danesh.ir

پیشگفتار	۱
فصل نخست: تعاریف و مفاهیم آینده پژوهشی	۷
مقدمه	۸
مراحل تفکر آینده	۹
مفهوم آینده پژوهی	۱۱
ریشه‌های اولیه آینده پژوهی	۱۲
هویت آینده پژوهی	۱۲
عناصر کلیدی در آینده پژوهی	۱۲
آینده پژوهی از دیدگاه اندیشمندان	۱۴
تفاوت پیش بینی با آینده پژوهی	۱۵
اهداف آینده پژوهی	۱۶
دوره‌های زمانی در آینده پژوهی	۱۷
ابعاد مکانی در آینده پژوهی	۱۷
مفهوم حال وسیع	۱۸
مفهوم تغییر	۱۸
مفهوم پیچیدگی	۱۸
مفهوم عدم قطعیت	۱۹
سیر تحولات آینده پژوهی	۲۰
تفاوت آینده پژوهی با سایر حوزه‌های آینده‌نگری	۲۲
مقایسه فعالیت‌های آینده پژوهان در مقایسه با سایر علوم	۲۳
مراحل آینده پژوهی	۲۴
موضوعات آینده پژوهی	۲۵
مزایای آینده پژوهی	۲۵

فصل دوم: روش‌های آینده پژوهی.....	۲۷
مقدمه.....	۲۸
رویکردهای آینده پژوهی.....	۲۸
دسته‌بندی روش‌های آینده پژوهی بر اساس ویژگی‌های روش‌ها.....	۳۲
روش‌های آینده پژوهی.....	۳۶
نظرخواهی و مشاوره.....	۳۶
روش دلفی.....	۳۷
روش برونیابی روند.....	۴۱
روش تحلیل اثر متقابل.....	۴۲
روش پیمایش محیطی.....	۴۵
مدل‌سازی و شبیه‌سازی.....	۴۷
روش تحلیل ساختاری.....	۴۸
تحلیل روند.....	۵۵
توفان ذهنی.....	۵۵
تحلیل تاریخی.....	۵۷
چشم‌اندازپردازی.....	۵۷
سناریونویسی.....	۵۹
رویکرد گام به گام سناریوسازی و به کارگیری سناریو.....	۶۱
فصل سوم: آینده پژوهی در برنامه‌ریزی شهری.....	۶۳
مقدمه.....	۶۴
مفهوم برنامه و برنامه ریزی.....	۶۴
مزایای برنامه‌ریزی.....	۶۵
اهمیت برنامه ریزی.....	۶۶
برنامه‌ریزی استراتژیک.....	۶۷
مزیت‌ها و کاربردهای برنامه‌ریزی استراتژیک.....	۶۸
برنامه‌ریزی شهری.....	۶۹
برنامه‌ریزی استراتژیک شهری.....	۷۱

پیشگفتار

شناخت و درک ناشناخته‌هایی که در آینده فراوری بشر قرار دارد از اهمیت بالایی برخوردار است. این شناخت به ما کمک می‌نماید که از خطر رویارویی با ناشناخته‌ها دوری نماییم. از تعبیر خواب گرفته تا گوی‌های بلورین، از پیشگویان تا اسانید علوم غریبه همه روش‌هایی غیر علمی برای بررسی آینده بوده که توسط بشر ابداع شده‌اند!

اما پس از انقلاب صنعتی و همه گیر شدن علوم مختلف بشر به این نکته پی برد که می‌تواند با استفاده از دانش خود دست به تغییر آینده بزند و این مهم به جز با در اختیار داشتن دید بلند مدت و روشنی از اهداف، حوزه‌های نیاز و فرصت‌های پیشرو شدنی نیست. تعریف آینده پژوهی که در بسیاری از منابع معابر ذکر شده است به این صورت است:

"آینده پژوهی تلاش سیستماتیک برای بررسی دراز مدت آینده علم، فناوری، محیط و جامعه به منظور شناسایی پدیده‌های نو ظهور و حوزه‌های زیر بنایی تحقیقات استراتژیک است که بیشترین منافع اجتماعی و اقتصادی را در برداشته باشد." بنابراین در جهان امروز آینده پژوهی و آینده نگری یک ضرورت است چرا که دولت‌ها، سازمان‌ها و ملت‌ها باید آینده را بهتر و بیشتر درک نمایند به این دلیل که همگان در آینده‌ای زندگی خواهیم نمود که متفاوت از امروز خواهد بود. هنگامی که بشر به درکی صحیح از تغییرات آینده دست یابد، برنامه‌ریزی‌های دقیق تری برای زندگی و تأثیر مثبت بر روی آینده بدست خواهد آمد.

برنامه ریزی به مثابه نحوه عمل هوشمندانه انسان در مقابله با تغییرات و روش دستیابی به خواسته‌های انسان از گذشته تا کنون در اشکال مختلف وجود داشته است. برنامه ریزی و داشتن برنامه یکی از اساسی‌ترین تفاوت‌های بین انسان و دیگر موجودات است و مفاهیم برنامه و برنامه‌ریزی اساساً با منطق و آگاهی و قدرت کنترل انسان بر اعمال و زندگی روزانه و تنظیم اقدامات برای دسترسی به اهدافش است. برنامه ریزی به منزله یک فعالیت کلی ساختن سلسله مراحل منظم از عمل است که به نیل به یک هدف یا اهداف تعیین شده منجر می‌شود. یکی از اصلی‌ترین جنبه‌های برنامه ریزی که بر روی بخش مهمی از جامعه اثر گذار است، برنامه ریزی شهری است. برنامه‌ریزی شهری یک فرایند فنی و سیاسی است که به مسائلی مانند توسعه و طراحی کاربری زمین و محیط ساخته شده، شامل هوا، آب و

زیرساخت‌هایی که از داخل مناطق شهری عبور می‌کند، مانند حمل و نقل، ارتباطات و شبکه‌های توزیع می‌پردازد و اصلی‌ترین هدف برنامه‌ریزی شهری رفاه عمومی است. حاصل برنامه‌ریزی شهری و طرح‌ریزی شهری مجموعه مدونی است که به صورت ابزار تصمیم‌گیری در اختیار تصمیم‌گیران یا مدیران شهری قرار می‌گیرد.

از آنچه در بالا ذکر شد کاملاً می‌توان رابطه آینده پژوهی در برنامه‌ریزی شهری با حل بحران‌ها و مسائل آتی پیش روی شهرهای آینده را درک کرد. خروجی آینده پژوهی صحیح، می‌تواند به عنوان یک ورودی فرایند برنامه‌ریزی استفاده شود. در گذشته روش‌های به کار گرفته شده در برنامه‌ریزی‌های شهری عمدتاً بدون توجه به آینده‌های محتمل و اتفاقات آینده و صرفاً بر اساس تحلیل روندهای گذشته و بدون انعطاف صورت می‌گیرد. به طور نمونه عمده سطوح اختصاص یافته فعالیت‌ها و کاربری‌های مختلف شهری صرفاً براساس نرخ رشد جمعیت تعیین می‌شده است. حال آنکه نتایج آینده پژوهی در یک بستر دانشی فراهم می‌شود که در آن بدیل‌های تصمیمات فعلی می‌تواند ارزیابی شود و تمامی جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی آن پیش‌بینی شده و در نظر گرفته شود.

به طور کلی می‌توان گفت آینده پژوهی علم و هنر شکل بخشیدن به آینده‌های مطلوب و بررسی سازنده آینده‌های محتمل و جست‌وجوی کشفانه و خیال‌پردازانه‌ی آینده‌های ممکن است. رویکردی که در حال حاضر یکی از اصول مبنایی در تفکر استراتژیک در برنامه‌ریزی‌های بلندمدت کشورهای توسعه یافته است و در سالیان اخیر شاهد تکوین، تحول، مرز گستری و حرکت به سوی آینده نگاری علمی بوده است. جهان معاصر عرصه تحولات شگرف و پویایی شتابنده‌ای است. این تغییرات چنان غافل‌گیر کننده و برق‌آسا از راه می‌رسند که کوچک‌ترین کم‌توجهی به آن می‌تواند به بهای گزاف و غافلگیری راهبردی در تمام عرصه‌های مدیریتی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی تمام شود. در این محیط سرشار از تغییر و بی‌ثباتی و آکنده از عدم قطعیت‌ها، تنها رویکرد و سیاستی که احتمال کسب موفقیت‌های بیشتری دارد، تلاش برای معماری آینده است اگرچه این تلاش همواره با خطرپذیری فراوان قرین بوده است اما به هر حال پذیرش این مخاطره به‌مراتب عاقلانه‌تر از نظاره گر بودن تحولات آینده است.